

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Räihä, Antti

Title: Näkemys oikeudenmukaisuudesta ja kihlakunnantuomarin viraltapano 1700-luvun puolivälin Vanhassa Suomessa

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Antti Räihä

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Räihä, A. (2021). Näkemys oikeudenmukaisuudesta ja kihlakunnantuomarin viraltapano 1700-luvun puolivälin Vanhassa Suomessa. *Ennen ja nyt*, 21(5), 49-65.
<https://doi.org/10.37449/ennejanyt.109577>

Antti Räihä

Näkemykset oikeudenmukaisuudesta ja kihlakunnantuomarin viraltapano 1700-luvun puolivälin Vanhassa Suomessa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Sven Johan Östring hoiti Vanhassa Suomessa sijainneen Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomarin virkaa reilun vuosikymmen ajan keväästä 1747 kesään 1760. Kihlakunnantuomarin ja tuomiokunnan rahvaan välit kärjistyivät 1750-luvun lopulla talonpoikien valittaessa toistuvasti tuomari Östringin väärinkäytöksistä. Talonpoikien mukaan kihlakunnantuomari Östring oli heidän vihamiheensä. Artikkelissa kysytään, miten virkavirhevalitusprosessit etenivät, ja mitkä syyt johtivat lopulta kihlakunnantuomarin viraltapanoon. Kihlakunnantuomari Östringin väärinkäytökset olivat luonteeltaan pääasiassa taloudellisia. Valituksissa korostui kuitenkin taloudellisia menetyksiä vahvemmin talonpoikien näkemys oikeudenmukaisuudesta, jota väärinkäytökset loukkasivat. Käräjiltä poissaoloja koskeneet epäoikeudenmukaiset sakotukset tai päivätöiden edellyttäminen vaaditut maksunsa jo suorittaneilta torppareilta olivat vastoin talonpoikien näkemystä oikeudenmukaisuudesta. Valitusmatikan kärjistyminen korruptiosyytteiksi, valitusaiheiden toistuvuus ja lopulta käytännön muutokset valitusten edistämiseksi johtivat kihlakunnantuomari Östringin viraltapanoon yli neljä vuotta kestäneen tapahtumaketjun päätteeksi. Kihlakunnantuomari Östringin toiminnan ei voida nähdä muuttuneen siinä määrin, että se selittäisi viraltapanon ajankohtaa kesällä 1760. Sen sijaan muutos valituskäytännössä oli keskeinen lopputulosta selittävä tekijä. Artikkelin mikrohistoriallinen lähestymistapa peilaa kihlakunnantuomari Östringin väärinkäytösten kautta laajasti oikeuslaitoksen toimintaa, talonpoikien valitusmahdollisuuksia ja tuomarinviran hoitoa 1700-luvun puolivälin Vanhassa Suomessa.

Viranhoito, väärinkäytökset, kihlakunnantuomarit, valitukset, Vanha Suomi, 1700-luku

Antti Räihä, FT, Dos., Jyväskylän yliopisto, antti.j.raiha@jyu.fi

*Artikkeli kuuluu Jyväskylän yliopistossa toteutettavan Suomen Akatemian rahoittaman projektin *In search of corruption and bad governance practices: Swedish and Finnish experiences, ca 1614–1917 (CorGo)* tuotoksiin.*

Johdanto

”Olipa sitä paitsi miehen oppineisuus miten suuri tahansa, se ei yksin riittänyt tekemään hänestä Vanhan Suomen oloihin sopivaa tuomaria, vaan kysyttiin lisäksi rohkeutta olla väistymättä vahvistetun oikeuden kaidalta polulta. Tässä suhteessa monetkaan eivät olleet mitantäyttäviä.”

Tässä artikkelissa² tutkitaan Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomari Sven Johan Östringiin 1750-luvun lopulla kohdistettuja virkavirhevalituksia. Savonlinnan tuomiokunta oli yksi neljästä Viipurin kuvernementissa eli niin sanotussa Vanhassa Suomessa 1700-luvun puolivälissä sijainneesta tuomiokunnasta.³ Viipurin kuvernementti muodostui Ruotsin alaisuudesta Uudenkaupungin (1721) ja Turun (1743) rauhoissa Venäjän hallintaan siirtyneistä Karjalankannaksen, Laatokan Karjalan ja nykyisen kaakkoisen Suomen alueista. Alueilla säilyivät voimassa entiset ruotsalaiset lait ja asetukset. Savonlinnan ja Kymin tuomiokunnissa tämä tarkoitti Ruotsin vuoden 1734 lain ja ennen Turun rauhaa annettujen ruotsalaisten asetusten ja määräysten voimassaoloa myös jatkossa. Viipurin ja Käkisalmen tuomiokunnissa oli sen sijaan voimassa Kristoferin maanlaki vuodelta 1442. Sven Johan Östring toimi Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomarina reilun vuosikymmen ajan kevästä 1747 kesään 1760, jolloin hänet erotettiin tehtävästä. Artikkelissa kysytään, miten virkavirhevalitusprosessit etenivät ja mitkä syyt johtivat lopulta tuomarin viraltapanoon.

Virkamiehen erottaminen oli Ruotsin vuoden 1734 lain mukaan mahdollista vain viranhoitajan syyllistyessä vakaviin väärinkäytöksiin viranhoidossaan: ”Jos hän sen teke aicomuxesta, wihasta ja wainosta, eli ystäwyden, eli lahjan ja woiton tähden; olcon wircaans paitzi, ja älkön saaco sitä ikänäns jällens”. Viranhoitajien väärinkäytöksiin on kiinnitetty yhteiskuntatieteellis-historiallisessa tutkimuksessa kasvavaa huomiota. Viimeaikaisessa tutkimuksessa mielenkiinto on kohdistunut ennen kaikkea korruption vastaisen toiminnan tutkimukseen.⁴ Ruotsissa on tutkittu jonkin verran myös varhaismodernin ajan virkamiesten väärinkäytöksiä. Näiden tutkimusten keskiössä ovat olleet pääasiassa hallintovirkamiehet nimismiehistä vouteihin ja maaherroihin.⁵ Vanhaan Suomeen keskittyneessä pääosin jo iäkkäässä tutkimuksessa alueen oikeuslaitoksen virkamieskunnan viranhoito on leimattu eri tavoin puutteelliseksi. Tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa oikeuslaitoksen toimintaan ja oikeudenkäyttöön yleisesti. Samalla, kun haavittujen ongelmien selittäjänä on nähty viranhoitajien puutteellinen koulutustausta, ovat huomiot väärinkäytösmuodoista ja väärinkäytösten ilmitulosta jääneet tutkimuksessa kuitenkin hajanaisiksi.⁶

Oikeushallinnon rakentaminen Vanhassa Suomessa oli haastavaa koko 1700-luvun alkupuoliskon. Ruotsin Turun rauhassa menettämälle alueelle jäi osin entistä virkakuntaa, jotka palautettiin Venäjän hallitsevan senaatin määräyksellä entisiin toimiinsa. Alueella oli kuitenkin pulaa pätevästä virkamiehistä, mitä helpotettiin nimeämällä tuomareita muun muassa venäläisen kuvernementtihallinnon virkamiehistöstä. Kihlakunnantuomareiden tavoin myös Viipurin laamannikunnan ensimmäisillä laamanneilla oli aiempaa kokemusta lähinnä hallintoviroista. Kaikki Vanhan Suomen tuomarinvirkojen hoitajat olivat joko tšekäläisiä tai syntyisin Ruotsin puolelta rajaa. Siviiliasioiden muutoksenhakutuomioistuimena toiminut ja kihlakunnanoikeuksia valvonut Viipurin laamannioikeus aloitti toimintansa hattujen sodan jälkeen osana hallintoreformia. Tuomareiden asiantuntemattomuus, piittaamattomuus ja väärinkäytökset rapauttivat voimakkaasti Vanhan Suomen oikeuslaitoksen toiminnan legitimitettä, kuten talonpoikien valitusten ilmaantuminen tilanteen muuttuessa 1750-luvun jälkipuoliskolla osoittaa.⁷

Savonlinnan ja Käkisalmen tuomiokuntien kihlakunnantuomareiden nimitykset vuonna 1746 kertovat tuomarinvirkojen täytöistä Vanhassa Suomessa. Samalla nimitykset antavat tietoa virkamiesten

oppineisuudesta ja heidän mahdollisesta ”mitantäyttävyydestään” tuomarinvirkaan. Viipurin laamannikunnan laamannin Arvid Zimmermannin esityksestä nimitettiin Savonlinnan tuomiokunnan tuomariksi toukokuussa 1746 Peter Pomoell ja uuden Käkisalmen tuomiokunnan tuomariksi Sven Johan Östring. Pomoell seurasi tuomarinvirassa edesmennyttä Johan Prockman nuorempaa.⁸

Rymättylässä Varsinais-Suomessa syksyllä 1710 syntynyt Sven Johan Östring toimi vuodet 1732–1735 Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakuntien tuomiokunnan kihlakunnantuomari Simon Ruuthin kirjuri. Sen jälkeen hän työskenteli tuomareiden Anders Ignatius ja Erik Salenius apuna käräjillä Varsinais-Suomessa sekä auskultoiti Turun raastuvan- ja kämnerinoikeudessa vuosina 1738–1742. Vannottuaan pikkuvihan aikana uskollisuudenvalan Venäjän hallinnolle Östring asetettiin alkuvuonna 1743 Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan virkaatekeväksi kihlakunnantuomariksi. Ennen nimitystään Käkisalmen tuomiokunnan tuomariksi Östring työskenteli vielä laamanni Arvid Zimmermannin notaarina. Östring oli kihlakunnantuomari Simon Ruuthin mukaan rehellinen, järjestelmällinen, kuuliainen, ahkera ja hyvätapainen. Samat adjektiivit toistuivat sekä Turun oikeuspormestari Erik Johan Tolpon allekirjoittamassa todistuksessa Östringin oppineisuudesta että Piikkiön ja Halikon kihlakuntien tuomiokunnan tuomari Erik Saloniuksen todistuksessa. Saloniuksen mielestä Östring tulisi olemaan tulevia tehtäviään hoitaessaan hyödyksi isänmaalleen. Peter Pomoell ja Sven Johan Östring vaihtoivat maaliskuussa 1747 vain vajaa vuosi nimitystensä jälkeen virkojaan, jolloin Pomoell siirtyi Käkisalmen ja Östring Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomariksi. Östringin ja Pomoellin henkilöhistoriat osoittavat, että ensinnä mainittu oli kihlakunnantuomarin virkaan muodollisesti pätevä. Peter Pomoellilla ei sen sijaan ollut tuomarilta vaadittua lainopillista koulutusta.⁹

Taulukko 1. Kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin viranhoitoa käsitelleet Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegion arkiston aktit. Akteihin on liitetty päivämäärätieto tapauksen vireillepanosta ja annetusta päätöksestä tai tapauksen sulkemisesta (= tapauksen käsittely todettiin päättyneeksi).

Haminan maistraatilta saapuneet asiat:

Akti 751 (25.2.1754): Valitus, että kihlakunnantuomari Östring on sekaantunut maistraatin tuomiovaltaan. Päätös annettu 5.12.1757.

Viipurin laamanninoikeudelta saapuneet asiat:

Akti 881 (6.4.1756): Alistus, joka koskee vastuunalaisten kihlakunnantuomareiden tekemiä virheitä tuomarinviran hoidossa. Tapaus suljettu 11.7.1765.

Akti 923 (17.4.1757): Alistus, joka koskee kihlakunnantuomari Östringin virkavirheitä. Tapaus suljettu 11.7.1765.

Akti 968 (24.3.1758): Alistus, joka koskee kihlakunnantuomareiden Östring ja Jaenisch virkavirheitä. Tapaus suljettu 11.7.1765.

Akti 1060 (27.5.1759): Alistus, joka koskee kihlakunnantuomareiden Pomoell, Forsman, Carpén ja Östring virkavirheitä. Tapaus suljettu 11.7.1765.

Yksityishenkilöiltä saapuneet asiat:

Akti 1061 (8.3.1759): Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien valitus kihlakunnantuomari Östringistä koskien virkavirheitä. Päätös annettu 6.6.1760.

Artikkelin tutkimusaineistona on käytetty Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegion 1750-luvulla vastaanottamia valituksia kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin viranhoidosta. Alistuksiksi nimettyjä valituksia täydennettiin paikoin jopa usean vuoden ajan erilaisilla kirjeillä, vastineilla, pöytäkirjoilla ja muilla dokumenteilla, minkä vuoksi aktit sisältävät suuren määrän tapauksiin liittyntä asiakirja-aineistoa. Oikeuskollegion aktien lisäksi tutkimuksen alkuperäislähteistönä on hyödynnetty 1750-luvun Viipurin laamanninoikeuden pöytäkirjoja. Tutkimusaineistoja analysoidaan mikrohistoriallisesta näkökulmasta keskittymällä asiasisällön lisäksi lähteiden tuottamisprosesseihin ja vuoropuheluun. Havaintojen kautta peilataan laajemmin oikeuslaitoksen toimintaa, talonpoikien valitusmahdollisuuksia ja tuomarinviran hoitoa 1700-luvun puolivälin Vanhassa Suomessa.

Kihlakunnantuomari – virkamies, ystävä ja vihamies

Viipurin kuvernementin laamannikunnan ensimmäiseksi laamanniksi nimettiin Arvid Zimmermann (virassa 1744–1752†). Hän oli toiminut hattujen sodan (1741–1743) aikana kenraalikuvernööri Johan Bathasar von Campenhausenin neuvonantajana ja osallistunut Viipurin kuvernementin hallintoreformin laadintaan.¹⁰ Laamanni Zimmermann ei kiinnittänyt huomiota Viipurin kuvernementin tuomiokuntien kihlakunnantuomareiden viranhoidon. Pietarissa sijainneessa Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegiossa ei käsitelty laamanni Zimmermannin virkakauden aikana Viipurin kuvernementin kihlakunnantuomareiden väärinkäytöksiin kohdistettuja valituksia. Normatiivisesti tarkasteltuna valitusten puuttuminen on selitettävissä sillä, että Viipurin kuvernementin kihlakunnanoikeuksien toimintaa koskeneet valitukset tuli osoittaa laamanninoikeuden ohi suoraan oikeuskollegioon. Laamannin piittaamattomuutta kihlakunnantuomareiden mahdollisia virkavirheitä kohtaan se ei kuitenkaan puolusta. Laamanni Zimmermannin kuoltua laamannin virka oli täyttämättä kevääseen 1755, jolloin siihen nimettiin Haminan pormestari Matthias Martins (virassa 1755–1761†).¹¹

Aloitettuaan laamannina Matthias Martins kiinnitti huomiota ongelmiin laamannikuntansa kihlakunnantuomareiden viranhoidossa. Vuitteita väärinkäytöksistä kihlakunnantuomareiden viranhoidossa oli jo aiemmin laamanni Zimmermannin aikana. Laamanninoikeuden pöytäkirjoista käy ilmi, että talonpojat kritisoivat esimerkiksi keväällä 1750 kihlakunnantuomareiden johtamien maakiistojen ja omaisuusarviointien yhteydessä toimineiden katselmusoikeuksien (Häradssynerätt / Synerätt) puolueellisuutta. Laamanni Martins sai Viipurin kuvernementin väestöltä nopeasti erinäisiä tietoja kihlakunnantuomareiden väärinkäytöksistä. Kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin viranhoidon käsittelyssä heti ensimmäisessä laamanni Martinsin johtamassa laamanninoikeuden istunnossa Lappeenrannassa tammikuussa 1756. Yksittäisten valitusten lisäksi esiin nousi Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien yhteinen valitus kihlakunnantuomari Östringin viranhoidosta. Talonpoikien esittämien valitusten merkitys korostui muissakin tuomiokunnissa, sillä laamanni Martins toimitti jo huhtikuussa 1756 Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegioon muiston kihlakunnantuomareiden virkavirheistä koskien kaikkia neljää Viipurin kuvernementin tuomiokuntaa.¹²

Kuva 1. Viipurin kuvernementin tuomiokunnat 1744–1783. Viipurin kuvernementin tuomiokunnat kuuluivat Viipurin laamannin alaisuuteen. Savonlinnan tuomiokunta oli maantieteellisesti alueen pienin tuomiokunta. Viipurin kuvernementissa vuonna 1784 toimeenpannun valtakunnallisen hallintouudistuksen myötä tuomiokunnat korvattiin kuudella uudella piirikunnalla. Lähde: tekijä

Laamanni Matthias Martins täydensi oikeuskollegiolle huhtikuussa 1756 lähettämäänsä muistiota seuraavan vuoden joulukuun lopussa kirjeellä, joka koski kihlakunnantuomari Östringin viranhoidon ongelmia. Kirjeen alussa laamanni sivusi lyhyesti syitä, joiden vuoksi hän puuttui laamannikuntansa kihlakunnantuomareiden viranhoitoon. Laamannin mukaan hänen virkavelvollisuutenaan oli valvoa ja puuttua asetuksissa ja laeissa määriteltyihin virheisiin kihlakunnantuomareiden viranhoidossa. Ruotsalaisten asetusten ja lakien ohessa laamanni painotti Viipurin kuvernementin kihlakunnantuomareiden velvollisuutta noudattaa tarkasti myös korkea-arvoisen keisarillisen oikeuskollegion määräyksiä. Kirjeestä ei käy yksilöidymminkin ilmi, mitä oikeuskollegion määräyksiä laamanni Martins tarkoitti. Samoin epäselväksi jää se, olivatko venäläiset kuvernementtivilanomaiset tai oikeuskollegio määränneet uuden laamannin valvomaan tehokkaammin Viipurin kuvernementin kihlakunnantuomareiden viranhoidtoa. Laamanni Martins ei myöskään esittänyt talonpoikien tyytymättömyyttä syyksi siihen, että hän kiinnitti edeltäjänsä tarkempaa huomiota kihlakunnantuomareiden viranhoitoon.¹³

Haminan maistraatin ja kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin välillä oli kiistaa jo ennen 1750-luvun jälkipuoliskoa. Maistraatti, jota johti tuolloin vielä Haminan pormestarina ollut Matthias Martins, valitti helmikuussa 1754 kihlakunnantuomarin sekaantuneen maistraatin tuomiovaltaan kauppias Philip Sesemanin jäämistön arvioinnin ja kuolinpesän taksoituksen yhteydessä. Kiista oli ilmeinen, sillä Östringin vastineen mukaan kauppias Seseman ei ollut asunut Turun rauhan jälkeen päivääkään Haminassa, vaikka oli kaupungin porvari. Sen sijaan hän oli asunut Järvenkylän rusthollissa Jääskén pitäjässä 150 venäläisen virstan (venäläinen virsta \approx 1067 m) päässä Haminasta. Östring perusteli oikeuttaan hoitaa

Sesemanin pesänselvitys ja saada siitä maksu itselleen sekä Ruotsin lain perintökaaren pykälillä että kaupunginlailla. Lisäksi hän vetosi ruotsalaisiin kuninkaallisiin kirjeisiin, joiden hän korosti olevan voimassa Viipurin kuvernementin alueella. Samoin Östring painotti lakikirjaa lainaten, että asia tuli hoitaa lain oikeudenkäymisen kaaren 10. luvun 2. § mukaisesti, koska ”[...] joca cuollut on; tuomitcon sijt se Oikeus maalla eli caupungisa, cusa se cuollut asunut on, eli cusa hänellä on ollut hänen wircans, waicka perilliset toisen Oikeuden alla asuwat eli tulewat, eli calun käskenäns jacanet owat”.¹⁴ Normatiivisten argumenttien ohessa Östring korosti oikeuskollegion olevan hyvin tietoinen, että hän oli aina hoitanut ahkerasti niin varsinaiset kuin ylimääräiset virkatehtävänsä.¹⁵

Haminan maistraatin ja kihlakunnantuomari Östringin välinen kiista osoitti Östringin tunteneen hyvin Viipurin kuvernementissa vallinneet laki- ja muut normatiiviset pykälät. Näin siitäkin huolimatta, että kihlakunnantuomarin viittaus kaupunginlakiin oli virheellinen, sillä vuoden 1734 laki oli syrjäyttänyt 1300-luvun puolivälissä Ruotsin kaupunkeja varten laaditun Maunu Eerikinpojan kaupunginlain. Viittaukset Viipurin kuvernementissa vallinneisiin eri lakikoodistoihin ja normatiivisiin määräyksiin, mukaan lukien myös sellaiset, jotka eivät periaatteessa olleet alueella lainvoimaisia, olivat ajoittain toistuvia. Kihlakunnantuomareiden lisäksi laamanni Matthias Martins käytti vastaavia argumentteja virkavirhevalitustensa perusteina. Esimerkiksi syyttäessään kihlakunnantuomari Östringiä viivytystä tuomioiden antamisesta laamanni vetosi vuoden 1734 lain ohessa kuninkaalliseen kirjeeseen vuodelta 1751. Laamannin mielestä se ainoastaan selkeytti kyseistä lainkohtaa ja oli siten sovellettavissa myös Viipurin kuvernementissa.¹⁶

Laamanni Martinsin ja kihlakunnantuomari Östringin välisessä vuorovaikutuksessa ei näy 1750-luvun lopulle tultaessa viitteitä aiemmista ristiriidoista. Pikemminkin laamanni painotti joulukuussa 1757, että hän oli aina pitänyt – ja piti edelleen – Östringiä ystävänään (”[...] som sig altid hållit och ännu håller för min wän”). Laamanni korosti kuitenkin, ettei ystävyyttä tullut sekoittaa viranhoitoon eikä hänellä sen vuoksi ollut virkavelvollisuuksiinsa perustuen muuta vaihtoehtoa kuin tuoda Östringin virkavirheet esiin. Vaikka laamanni painotti, ettei hän ollut Östringin väärinkäytöstapauksia tuomitseva tuomari, vaan niiden selvittäjä, sai kritiikki kihlakunnantuomarin veren kiehumaan. Tilanteen kärjistymisestä kertoi se, että laamanni Martins vaati kihlakunnantuomari Östringiä edesvastuuseen (sanallisesta) hyökkäyksestä laamannia vastaan.¹⁷

Laamanni Martinsin toteamus kihlakunnantuomari Östringistä ystävänä oli perinteistä kielenkäyttöä. Varhaismodernin ajan viranhoitajien kirjeissä oli yleistä, että ystävyiden retoriikan avulla pyrittiin rakentamaan viranhoitajien välille harmoninen, pysyvä, luotettava ja solidaarinen vuorovaikutussuhde. Samalla ystävyysretoriikan avulla ilmaistiin virkasuhteen sopuisuutta. Solidaarisia ystäviä yhdisti toisiinsa toiminta yhteisen hyvän eteen. Konfliktitilanteissa ystävyiden retoriikka korvautui sen sijaan normatiiviseen koodistoon vetoamisella. Ystävyiden korostaminen viittaa siihen, että Martinsin edeltäjän laamanni Zimmermannin aikana kihlakunnantuomareihin kohdistettujen valitusten puuttuminen perustui ainakin osaltaan viranhoitajien väliseen ystävyiden retoriikkaan. Kihlakunnantuomari Östringhän oli toiminut ennen tuomariksi nimeämistään laamanni Zimmermannin notaarina. Viipurin kuvernementin oikeuslaitoksen viranhoitajien ilmeisen vahvana 1750-luvun puoliväliin ulottunut keskinäinen solidaarisuus oli talonpoikien näkökulmasta negatiivinen asia. Tämä käy retorisesti ilmi Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien vuoden 1759 yhteisestä valituksesta, jossa he nimesivät kihlakunnantuomari Östringin vihamieheksen (uppenbara owän).¹⁸

Kritiikittömyys Viipurin kuvernementin kihlakunnantuomareiden viranhoidon kohtaan ennen 1750-luvun puoliväliä kertoo viranhoitajien välisestä hyvä veli -verkoston kaltaisesta luottamussuhteesta. Toimintakulttuuri oli kuitenkin muuttumassa, sillä Lappeenrannassa tammikuun lopulla 1756 kokoontuneen laamannioikeuden pöytäkirjaan on kirjattu yhdeksänkohtainen lista huomautuksia

(anmärckningar¹⁹) kihlakunnantuomari Östringin viranhoidosta. Laamanni Martinsin ja kihlakunnantuomari Östringin näkemys listasta oli eroava. Varsinaisten valitusaiheiden lisäksi kysymys oli kritiikin tulkinasta. Martinsin mielestä kihlakunnantuomari tulkitsi virheellisesti hänen huomautuksensa valituksiksi (besvär). Laamannin mukaan tuomari Östring ei erottanut huomautuksen ja valituksen luonnetta toisistaan. Laamannin kommentti kertoo siitä, etteivät Viipurin kuvernementin kihlakunnantuomarit olleet aiemmin kohdanneet viranhoidoonsa kohdistettua vastaavanlaista kritiikkiä.²⁰

Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien ja kihlakunnantuomari Östringin välisen suhteen kärjistyminen ja laajempi kihlakunnantuomaristoon kohdistunut luottamuspula nousi esiin Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien yhteisessä valituksessa kihlakunnantuomaristaan. Oikeuskollegion Östringin väärinkäytöksiä tutkimaan vuonna 1759 perustaman komission johtoon oli määrätty Kymenkartanon provinssin ylikamreeri ja Kymin tuomiokunnan kihlakunnantuomari Arvid Renner. Talonpoikien mielestä Renner ei ollut kuitenkaan sopiva hoitamaan tehtävää, koska tämä oli Östringin tavoin kihlakunnantuomari. Talonpojat pyrkivät syrjäyttämään Rennerin komission johdosta huomauttamalla tuomarin esteellisyydestä, asettamalla ylikamreerin puolueettomuuden kyseenalaiseksi ja vetoamalla epäluottamukseen. Talonpojat toivoivat ylikamreeri Rennerin tilalle laamanni Matthias Martinsia, johon he luottivat.²¹

Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien toive komission jäsenistöstä kuultiin, mutta se ei sellaisenaan toteutunut. Ylikamreeri Renneriä ei nimitetty elokuun lopulla 1759 Ruokolahden Siitolan kartanossa ensimmäisen kerran kokoontuneen komission johtoon. Sen sijaan hänen tilalleen asetettiin Käkisalmen tuomiokunnan kihlakunnantuomari Peter Pomoell, joka oli ollut 1750-luvun loppuun tultaessa jo usean oikeuskollegioon toimitetun virkavirhevalituksen kohteena. Muut tutkimuskomission jäsenet olivat Kymin tuomiokunnan varakihlakunnantuomari Kristian Frimautz ja kaksi haminalaista raatimiestä. Heidän lisäksi komission toimintaan osallistui oikeuskollegion päätöksellä Kymenkartanon provinssin käskynhaltijakanslian sihtööri Johan Adolph Wising. Talonpoikien luottamus viranhoitajia kohtaan ei vahvistunut komission tutkimusten myötä, sillä talonpoikien mukaan elokuun lisäksi lokakuun alussa Siitolan kartanossa istuneen komission pöytäkirjat oli laadittu huolimattomasti. Seurauksena oli, että komissio joutui kokoontumaan vielä kertaalleen Lappeenrannassa joulukuun alussa 1759.²²

Viipurin ja Käkisalmen sekä Kymenkartanon provinssien provinssikanslioiden sekä Viipurin kuvernementtikanslian merkitys korostui 1750-luvun jälkipuoliskolla virkavirhevalitusten yhteydessä. Provinssikanslioiden normatiivisen toimivallan on nähty aiemmin rajautuneen provinssien kameraalisiin vero- ja taloushallinnollisiin asioihin. Provinssikansliat vastasivat organisaatioiltaan ruotsalaista lääninhalitusta, sillä ne jakautuivat lääninkansliaan ja lääninkonttoriin. Tämän seurauksena esimerkiksi Turun rauhahan jälkeisen Kymenkartanon provinssin käskynhaltijan Karl Friedrich Krompeinin sekaantuminen alueen oikeudenhoitoon on nähty varhaisemmassa historiankirjoituksessa loukkauksena Turun rauhansopimuksessa vahvistettuja ruotsalaisia normeja ja privilegioita vastaan. Provinssikanslioita johtaneilla käskynhaltijoilla oli kuitenkin vallinneisiin normeihin perustunut toimivalta kihlakunnantuomareiden viranhoidon valvonnassa ja valitusten selvittelyssä.²³

Erimielisyydet kärjistyvät – vuodet 1756–1758

Ruotsin 1750–1780-lukujen paikallishallinnon ja oikeuslaitoksen virkamiehiä tutkinut Maria Cavallin jakaa viranhoidon väärinkäytökset kolmeen eri kategoriaan. Vakavimpia väärinkäytöksiä olivat (1) virkavirheet ja -rikokset. Niitä olivat esimerkiksi virka-aseman väärinkäyttö, virkavelvollisuuden rikkominen ja lahjustenotto. (2) Virkarikkomukset ja viranhoidon laiminlyönnit eivät olleet taustaltaan yhtä vakavia väärinkäytöksiä, vaikka nekin toistuessaan saattoivat johtaa viran menetykseen. Rikkomuksia ja laiminlyönnejä leimasi usein ammattitaidon puute ja ymmärtämättömyys, minkä vuoksi ne eivät olleet useinkaan virkavirheiden ja -rikosten tavoin yhtä tietoisesti toteutettuja. (3) Viran ja virkamiehen arvostusta heikentäneet väärinkäytökset olivat myös tuomittavia, sillä virkamiehen paheksuttava toiminta kuten juopuneena esiintyminen heikensi virkamiehen ja sitä kautta kruunun toiminnan legitimitettä. Kategorisoidessaan väärinkäytöksiä Cavallin lähestyy viranhoidon ongelmia normatiivisesta näkökulmasta. Samalla hän analysoi väärinkäytöksiä suhteessa lainsäädännössä ja julkisessa keskustelussa luotuun kuvaan virkamiesidealista.²⁴ Luokittelua voidaan soveltaa tähän tutkimukseen, sillä vaikka artikkelin näkökulma keskittyykin valitusten ilmituloon ja valitusprosesseihin, kertovat valitukset huonosta viranhoidosta niistä rajoista, joita tuomarin katsottiin rikkoneen tehtäviä hoitaessaan.

Lappeenrannassa tammikuussa 1756 pidetyssä Viipurin laamanninoikeuden istunnossa talonpoikien esittämät yhdeksän huomautusta voidaan luokitella Maria Cavallinin kategorisoinnissa virkarikkomuksiin ja laiminlyönnteihin. Laamanni Matthias Martins laati laamanninoikeuden pöytäkirjan pohjalta hieman myöhemmin oikeuskollegiolle kirjelmän kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin viranhoitoa koskeneista huomautuksista. Kihlakunnantuomari kielsi joulukuun alussa 1756 oikeuskollegiolle osoittamassaan vastineessa kaikki talonpoikien valitukset siitä, etteivät he olleet saaneet pöytäkirjaotteita lainmukaisesti itselleen. Samoin Östring oli eri mieltä huomautuksista, joissa hänen väitettiin antaneen liian häitäisiä ratkaisuja riita-asioihin. Sen sijaan kihlakunnantuomari myönsi sen, että laamannin huomautus huolimattomasti laadituista asiakirjoista piti paikkaansa. Piittaamattomuuden sijaan Östringin mielestä syy oli kuitenkin siinä, ettei kirjuri ehtinyt kirjoittaa käräjillä puhtaaksi kaikkia tarvittavia ja pyydettyjä dokumentteja. Huomautuksen sivuille kirjoitetun tekstin vähäisyydestä Östring kuittasi sillä, että jokaisella sivulla oli vähintään määräysten vaatimat 24 riviä tekstiä. Mikäli tekstissä oli jotain huomauttamista, johtui se Östringin mukaan kirjurin kirjoitustyylistä.²⁵

Kihlakunnantuomari Östring ei yhtynyt laamanni Martinsin tulkintaan myöskään siitä, että tammikuussa 1756 laamanninoikeudessa olleet talonpojat olisivat valittaessaan kihlakunnanoikeuden viipyneistä päätöksistä ja tuomioista edustaneet kaikkia Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikia. Östring väitti valittajien muodostavan vain pienen joukon talonpoikia, jotka olivat syystä tai toisesta tyytymättömiä kihlakunnanoikeuden toimintaan. Sen vuoksi Östring luonnehti esittämässään syytöksissä talonpoikia puolueellisiksi (”äro the således mera partiska än rena”). Kihlakunnantuomarin mielestä korkeintaan kolmeen kymmeneen henkeen noussutta valittajien ryhmää ei voinut kutsua laajempaa mielipidettä ilmaiseeksi joukoksi. Yleisen mielipiteen tuli hänestä perustua joko pitäjän, kihlakunnan tai provinssin asukkaiden yhteiseen lausuntoon. Östring päätti vastineensa toteamalla kaikki laamannin yhdeksän valituskohtaa perusteettomiksi. Erityisen loukkaavana Östring vaikuttaa pitäneen syytöksiä lahjuksista, joihin hän ei mielestään ollut koskaan syllistynyt. Sen sijaan hän kertoi jakaneensa tuomioita aina parhaan tietonsa ja omantuntonsa mukaan.²⁶

Laamanni Martins ei maininnut ensimmäisessä oikeuskollegioon toimittamassaan valituksessa kihlakunnantuomari Östringin käyttämiä termejä *lahjus* ja *lahja* (mutor och gåfwor). Lahjusten anto ja lahjojen otto olivat kuitenkin ilmeisen tuttua tematiikkaa kihlakunnantuomari Östringille, sillä hän luki

niihin viittaavaa kritiikkiä laamannin laatimien huomautusten rivien välistä. Laamanni Martins täydensi joulukuun lopussa 1757 tiukkasanaisesti ja yksityiskohtaisesti aiempaa syytettään Östringin viranhoidon ongelmista. Laamanni myönsi muutamissa kohdin kihlakunnantuomari Östringin vastineessaan selittämät toimintatavat perustelluiksi, mutta esitti samaan hengenvetoon jokaiseen yhdeksään kohtaan lisänäyttöjä väärinkäytöksistä. Östringin osoittaessa esimerkiksi ensimmäisessä huomautuskohdassa, ettei kihlakunnanoikeuden päätös ollut viipynyt niin kauan kuin laamanni väitti, hyväksyi laamanni selityksen. Samalla hän totesi kuitenkin, että Östring oli istunut Ruokolahdella käräjiä toukokuun alkupuolella, vaikka talvi-käräjät tuli pitää Nuutin päivän (13.1.) ja huhtikuun lopun välillä. Laamannin mukaan käräjien lykkääntyminen yli säädetyn ajankohdan aiheutti talonpojille suuria vaikeuksia asioidensa hoitamisessa. Käräjäpaikalle saapuminen oli kevään jo koittaessa vaivalloista varsinkin kaukaa saapuville, sillä talviteinä käytettyjen järvien jäät eivät enää kestäneet matkaajien painoa. Sitä paitsi monilla seuduilla oli jo pakko aloittaa välttämättömät kevättyötkin. Säämingin kappalaisen ja apupapin välistä palkkakiistaa koskeneiden huomautusten kohdalla Östring ilmoitti pöytäkirjaotteen viivästymisen johtuneen siitä, ettei kappalainen ollut tullut noutamaan asiakirjaa ajallaan. Laamannin vastaus tuomarille oli, että siinä tapauksessa kihlakunnantuomarin olisi tullut virkavelvollisuutensa ja lakiin perustuvan oikeudenmukaisuuden nimissä määrätä kappalaiselle viiden hopeataalerin sakko eikä jättää asiaa sikseen kuten oli tapahtunut.²⁷

Laamannin täydennetyt lausunnot sävy säilyi kriittisenä alusta loppuun. Eräs ruokalahtelainen talonpoika oli aikanaan valittanut Östringin ratkaisun turhasta viivyttämisestä, minkä väitteen kihlakunnantuomari oli jyrkästi torjunut. Laamanni totesi tähän kuivasti kihlakunnantuomarin maininnee ilmaisen tarkoitushakuisesti vain osan käräjistä, joilla kyseistä asiaa oli käsitelty. Sen vuoksi Martins tulkitsi tuomari Östringin syyllystyneen vastineessaan totuuden vääristelyyn. Laamanni huomautti oikeudenkäymisen kaaren 24. luvun 1. pykälän mukaisesti, että ”Tuomarin ei pidä asian päätöstä wijwytämän ylösläckäys tuomiolla, ellei niijn ole, että wissit asian-haarat sitä wälttämättömästi waatiwat”. Samalla laamanni muistutti, ettei kihlakunnantuomari voinut käyttää puolustuksenaan mainitsemaansa oikeudenkäymisen kaaren saman luvun toista pykälää, sillä kiistassa oli ollut kysymys perintökaaren asiasta. Kihlakunnantuomari vetosi tässä yhteydessä myös kirjurin liian suureen työtaakkaan, jota hän käytti perusteena erilaisiin viivytyksiin. Laamanni kuittasi valituksen toteamalla, että kirjurille säädetty 100 hopeataalerin palkka riitti mainiosti pätevän kirjurin rekrytointiin.²⁸

Laamannin lisäselvityksessä nousi esiin myös uusia vakavia huomautuksia kihlakunnantuomari Östringin väärinkäytöksistä. Laamannin mukaan kihlakunnantuomari Östring oli tuominnut oikeustapauksia liian hätäisesti sekä oikeudenkäymisen kaaren että Tuomarinohjeiden 24. ja 35. pykälien vastaisesti. Rikkomusten vakavuutta korosti laamannin toteamus, jonka mukaan tuomioiden tuli perustua mielivaltaisuuden sijaan aina vankkoihin näyttöihin ja lakiin. Laamanni havainnollisti kritiikkiään huomauttamalla, että Östringin tuomio erään talonpojan verorästien maksusta oli niin ikään virheellinen, sillä päätös oli annettu todisteiden vastaisesti. Kaiken lisäksi kihlakunnantuomarin tapaukseen liittämät asiakirjat olivat ristiriidassa oikeudenkäymisen kaaren (14. luku 4. §) määräysten kanssa.²⁹

Lopuksi laamanni puuttui vielä kihlakunnantuomarin näkemyskseen, ettei korkeintaan kolmenkymmenen talonpojan esittämää valitusta tuomioiden ja erilaisten päätösten viivästyneisyydestä voinut pitää yleisenä mielipiteenä. Valituksessaan talonpojat olivat huomauttaneet kihlakunnantuomarin keräävän kaikki oikeudenkäyntimaksut välittömästi käräjillä, vaikka päätösten odotusajat venyivät jopa viiteen vuoteen. Osa tapauksista oli lisäksi jäänyt kokonaan ratkaisematta ja päätökset tekemättä. Martins ilmoitti, että tammikuun 1756 laamanninoikeuden istunnossa huonosta oikeudenhoidosta valittaneiden talonpoikia oli yli sata henkeä. Yksimielisesti valituksensa esittänyt joukko koostui vielä talonpojista ympäri Savonlinnan tuomiokuntaa. Talonpoikien valituksen taustalla oli pääsääntöisesti kritiikki tilusrütojen viivästyneisiin ratkaisuihin. Laamanni ilmoitti kihlakunnantuomarin toiminnan olevan vastoin

oikeudenkäymisen kaaren 24. luvun 5. pykälää, jonka mukaan tuomarin oli kuulutettava tuomiot julkisesti ja luovutettava kirjallinen päätös asianosaiselle, mikäli pyyntö oli tehty hyvissä ajoin ennen tuomarin poistumista käräjäpaikalta.³⁰

Laamanni koki henkilökohtaisena loukkauksena kihlakunnantuomari Östringin väitteen, jonka mukaan laamanninoikeudessa Lappeenrannassa valituksia esittänyt ”muutaman kymmenen” talonpojan joukko olisi ollut puolueellinen. Tämä käy ilmi Martinsin ilmoituksesta, ettei hän tehnyt ratkaisujaan talonpoikien puolueellisten valitusten perusteella. Sen sijaan hän nojasi kaikessa toiminnassaan Jumalaan, oikeudentuntoonsa ja omaantuntoonsa.³¹ Laamanni Martinsin ja kihlakunnantuomari Östringin kirjelmoi havainnollistaa Viipurin kuvernementissa 1700-luvun puolivälissä käynnistynyttä muutosta. Kuten kihlakunnantuomari Östring, joka tulkitsi laamannin esittämät huomiot henkilökohtaisena arvosteluna, myös laamanni koki Östringin vastineessaan esittämät kommentit henkilökohtaisena kritiikkinä. Teksteissä käytetty kieli muuttui ajan myötä hyökkäävämmäksi, eikä laamanni juuri joutanut keväällä 1756 esittämistään muistutuksista kihlakunnantuomarin selityksistä huolimatta. Sen sijaan hän nosti kihlakunnantuomarin toiminnasta esiin yhä uusia virheitä.

Laamanni Martins lähetti huhtikuussa 1757 oikeuskollegiolla vielä kokonaan uuden muistutuksen kihlakunnantuomari Östringin virkavirheistä. Valitusaiheet oli merkitty muistiin saman vuoden tammi-kuussa Lappeenrannassa kokoontuneen laamanninoikeuden istunnossa. Ne käsittelivät jälleen liian myöhään keväällä pidettyjä kihlakunnankäräjiä, velka- ja maanomistuskäyttöjen yhteydessä annettuja virheellisiä tuomioita ja tuomari Östringin pitämiä erilaisia tarkastuksia. Laamanni totesi Östringin hoitaneen virkaansa vastoin oikeudenkäymisen kaaren 1. luvun 11. pykälää, jonka mukaan ”Tuomarin pitää wisusti coetteleman Lain oikian ymmärryksen ja perustuxen, ja sen jälkeen tuomitzeman: mutta ei sitä wastian, oman hywän luulons jälkeen. Maan tawan jälkeen, cuin cohtullinen on, mahta hän myös ojeta tuomions; cosca kirjoitettua lakia ei löydy”. Laamannin jälleen esittämistä erinäisistä oikeudenkäytön ja tuomioiden lainmukaisuutta loukanneista virkavirheistä huolimatta Östring jatkoi vuonna 1758 Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomarin viranhoitoa.³²

Yhteinen valitus ja tuomarin viraltapano – vuodet 1759–1760

Kihlakunnantuomari Sven Johan Östring oli jälleen vuonna 1759 uusien väärinkäytösvalitusten kohteena. Aikaisemmista valituksista poiketen oikeuskollegioon saapui maaliskuun alussa Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien nimissä laadittu valitus, jonka välittäjänä oli Viipurin kuvernementtikanslia. Valituksesta voi tulkita, että talonpoikien luottamus laamanninoikeuden kautta edistettyjen valitusten vaikutusmahdollisuuksiin horjui. Vaikutusta oli todennäköisesti myös sillä, että laamanni Martinsin oikeuskollegioon edellisten vuosien kuluessa toimittamat valitukset olivat vielä usean vuoden jälkeen vailla ratkaisua (ks. taulukko 1). Talonpojat vaihtoivat nyt taktiikkaa ja esittivät laamanninoikeuden sijaan valituksensa Viipurin kuvernementtikansliaan. Talonpojat perustelivat ratkaisuaan vuoden 1734 lain ulosmittauskaaren 1. luvun 2. pykälällä. Sen mukaan: ”Ei mahda Cuningan Käskynhaldia cajota siihen, cuin Tuomarin-wiralle tule: olcon hänellä cuitengin walda perän-catzoa, että Laki ja Oikeus alaoikeuxisa welwollisesti woimasa pidentyxi tule. Jos hän löytä toisin tapahtunen; andacon sen Howrätulle tietä”. Samoin he viittasivat vuosina 1687 ja 1734 annettujen maaherran ohjesääntöjen viidenteen pykälään, jonka mukaisesti maaherran tuli valvoa tuomioistuinten toiminnan moitteettomuutta. Kuvernementtikanslialle toimitetun talonpoikien kirjeen allekirjoittajina oli lukuisa joukko isäntiä Ruokolahden, Säamingin, Sulkavan ja Antrean pitäjistä.³³

Vaikka talonpoikien luottamus vaikuttaa asioihin Vanhan Suomen oikeusjärjestelmän kautta horjui, he vaikuttavat luottaneen laamanni Martinsin oikeustajuun ja kykyyn saattaa väärinkäytöksiin

syöllistyneet virkamiehet vastuuseen teoistaan. Näkemystä tukee se, että talonpojat pyysivät Östringin väärinkäytöksiä tutkimaan perustetun komission johtoon laamanni Martinsia. Toimivamman vaikutuskanavan ohessa talonpoikien kääntymistä Viipurin kuvernementtikanslian puoleen selittää myös se, että laamannioikeus kokoontui tammikuun lopulla 1759 vain Haminassa. Aiemmin laamannioikeus oli kokoontunut joka vuosi tammikuussa sekä Haminassa, jossa käsiteltiin Kymin tuomiokunnan asioita että Lappeenrannassa, jossa keskityttiin Savonlinnan tuomiokunnan asioihin. Haminassa tammikuussa 1759 järjestetyn laamannioikeuden istunnon toimialueeksi määriteltiin kuitenkin poikkeuksellisesti koko Kymenkartanon provinssi.³⁴

Laamannioikeuden tammikuun 1759 istunnon pöytäkirjat ovat säilyneet vain katkelmallisesti, minkä vuoksi niiden avulla ei saada selvyyttä siihen, olivatko Savonlinnan tuomiokunnan talonpojat entiseen tapaan esittämässä valituksiaan laamannille. Innokkuutta vähensi todennäköisesti ainakin se, että Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien matka Haminaan oli selkeästi pidempi kuin Lappeenrantaan. Laamanni Martinsin oikeuskollegiolle toukokuussa 1759 jälleen lähettämä kihlakunnantuomareiden vi-ranhoitoa koskenut uusi valitus osoittaa kuitenkin, että myös Haminassa oli paikalla Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikia. Laamannin valitus käsitteli sekä kihlakunnantuomareiden Peter Pomoell ja Sven Johan Östring että Viipurin tuomiokunnan varsinaisen ja varakihlakunnantuomarin virkavirheitä. Kihlakunnantuomari Östringiä koskenut valituksen osa sisälsi neljä eri kohtaa. Laamannin mukaan kyseiset väärinkäytökset (fehlachtigheter) oli todettu vuoden 1759 laamannioikeuden istunnossa. Valitusaiheet käsittelivät maanomistusta ja perinnönjakoa käsittelevien tapausten päätöksiä sekä kihlakunnantuomari Östringin keräämiä ylimääräisiä maksuja, joita oli syntynyt esimerkiksi asettamalla ylimääräisiä lautamiehiä käräjille. Valituskirjeeseensä Martins kirjasi suoria lainauksia talonpoikien esittämistä valituksista.³⁵

Uträtning öfver 1755 Årets Andra Tertials Lönnar för vaktmästaren och Skrifvarens Lön i Nijfåttå tärvidtjän.	
1. Lönn för vaktmästaren	300 R. 100.
2. Lönn för skrifvaren	30 R. 10.
3. Lönn för vaktmästarens tjänst	100 R. 33 1/4
4. Lönn för skrifvarens tjänst	31 1/4 R. 10 1/4
Summa	153 R.

Kuva 2. Kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin sai syyskuun 1755 alussa menosääntön mukaisesti vuoden toisen kolmanneksen 300 hopeataalerin vuosipalkastaan. Samoin hänelle maksettiin kolmannes virkatalokorvauksesta (30 hopeataaleria vuodessa). Menosääntöön sisältyi lisäksi kirjurin (100 hopeataaleria vuodessa) ja profossin palkkaosuudet (31¼ hopeataaleria vuodessa). Profossin toimenkuvaan kuului järjestyksenpito ja oikeuden tuomitsemien ruumiillisten rangaistusten toimeenpano. Lähde: Läänintilit (Vanhan Suomen tilejä), Kymenkartanon provinssin tositekijä 1755, Kansallisarkisto (KA). <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13478366>

Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien yhteinen valitus kihlakunnantuomari Östringin virkavirheistä osuu Kymenkartanon provinssin lyijykaivosläänityksen poikkeusaikaan, kun koko provinssi läänitettiin vuonna 1758 määrittelemättömäksi ajaksi venäläiselle lyijykaivosyhtiölle. Talonpoikien laatimien kaivosyhtiön virkamiesten väärinkäytöksiä käsitellessä lukuisten valitusten laatiminen tukeutui ennen kaikkea paikallisen papiston apuun. Papiston apua hyödynnettiin myös Östringiä vastaan esitettyjen valitusten kirjaamisessa, sillä virkavirheitä tutkineelle komissiolle syyskuussa 1759 toimitetun, Säämingin talonpoikien puumerkeillään vahvistaman valituksen kirjaajana toimi seurakunnan kirkkoherra Abraham Lawonius. Talonpojat saivat valituksen laatimiseen apua todennäköisesti myös joltain muulta lakia hyvin tuntevalta viranhoitajalta.³⁶

Oikeuskollegion asettaman tutkimuskomission toiminnasta joulukuun lopulla 1759 laadittuun raporttiin on tiivistetty kaksikymmentä talonpoikien valitusta kihlakunnantuomari Östringin viranhoidosta. Samoin raportissa on komission näkemykset valitusaiheista ja komission tutkimustensa jälkeen antama päätösesitys. Esityksessään komissio ehdotti oikeuskollegiolle tuomari Östringin erottamista virastaan. Esitys ei poikennut komission aiemmasta esityksestä, jonka pohjalta kihlakunnantuomari Östring oli pidätetty virastaan toistaiseksi jo lokakuun puolivälissä 1759.³⁷

Raporttiin kirjattujen talonpoikien valitusten ensimmäiset kohdat koskivat kihlakunnantuomari Östringin väärinkäytöksiä perinnönjako- ja muissa katselmuksissa. Talonpoikien mielestä Östring oli sekä teettänyt talonpoikien rasitteeksi ylimääräisiä katselmuksia että määrännyt katselmusten suorittamisen yksinoikeudekseen. Valittajien mukaan aiemmin sekä Ruotsin että Venäjän hallinnon aikana luotettavat ja kirjoitustaitoiset virkamiehet, kuten maakomissaarit ja nimismiehet, olivat toimittaneet katselmuksia ja kuolinpesien perinnönjakoa ilman kihlakunnantuomarin läsnäoloa. Kerimäellä jopa eräät häät olivat peruuntuneet ja häävieraat olivat joutuneet poistumaan hääpaikalta, sillä kihlakunnantuomari Östring ei ollut tehnyt pyynnöistä huolimatta pesänselvitystä. Sulhasen ilmoittaessa myöhemmin tuomarille, että hän vaatii itselleen oikeutta korkeammalta taholta, oli Östring vastannut lyhyesti, että mene minne haluat ("[...] gå hwart du will").³⁸

Talonpoikien esittämien valitusten normatiivinen oikeudenmukaisuus perustui komission mukaan sekä vuoden 1734 lain että Kristoferin maanlain (1442) perintökaaren pykälisiin. Kihlakunnantuomari Östringin toiminta rikkoi muun muassa vuoden 1734 lain perintökaaren 9. luvun 2. pykälää, jonka mukaisesti: "Ylöskirjoittamista ei pidä edemmä ylöslykättämän, cuin caickein wijmeisxi colmen cuucauden päähän cuoleman jälkeen, ja Tuomarin tule sijtä waarin pitä". Talonpojat korostivat valituksissaan lisäksi kaikkinaista ylimääräistä vaivaa ja rasitusta, minkä tuomarin toiminta oli heille kaikille aiheuttanut. Talonpojat toivat esiin myös kuolinpesien olevan usein niin köyhiä, ettei niiden varallisuus kattanut edes kihlakunnantuomarin työstään keräämää maksua. Östringin vuotuinen palkka (300 hopeataaleria) oli määrältään vain puolet esimerkiksi Haminan pormestarin palkasta, minkä voi katsoa houkutelleen häntä lisäansioiden keruuseen. Varsinaisen palkan lisäksi tuomareiden toimeentulo perustui käräjäkappojen ja muiden maksujen kantamiseen.³⁹

Seuraavat asiakohdat käsitelivät valituksia muun muassa ylimääräisistä pöytäkirjamaksuista sekä muista omavaltaisista maksuista, joita kihlakunnantuomari oli kantanut esimerkiksi yli sadalta Kerimäen pitäjän torpparilta. Vaikka torpparit olivat maksaneet tavanomaiset tuomarin- ja laamanninverot sekä kärjäkapat, oli kihlakunnantuomari velvoittanut heidät töihin mailleen parhaaseen heinä- ja sadonkorjuu-aikaan. Tuomari oli myös sakottanut epäoikeudenmukaisesti talonpoikia poissaolosta käräjiltä. Esimerkiksi vuonna 1757 riitatapausta selvittämään tulleet kaksi talonpoikaa olivat saapuneet käräjäpaikalle puollitpäivin käräjien käynnistyttyä. Talonpojat saivat kiistansa sovittua keskenään, minkä jälkeen he odottivat vuoroaan usean päivän ajan käräjäpaikalla. Sunnuntain saapuessa he poistuivat käräjäpaikalta, mutta

palasivat takaisin seuraavana aamuna jo ennen käräjien istunnon alkamista. Tuomarin eteen päästessään heitä sakotettiin kuitenkin oikeudesta poissaolosta.⁴⁰

Talonpojat valittivat kihlakunnantuomarin käyttäneen virka-asemaansa väärin arvioidessaan kruunutilojen verotusarvoja liian korkeiksi. Samoin tuomari oli käyttänyt lakia omaksi edukseen esimerkiksi viivyttyänsä tarpeettomasti tapausten ratkaisemista, pakottaessaan osapuolia sopuun vasten tahtoaan, vääristellessään oikeuden pöytäkirjoja ja käyttäessään kirjuriaan Thomas Punderusta sijaisenaan tuomioistuimessa. Pöytäkirjat tuomari oli kuitenkin allekirjoittanut omakätisesti. Ilman yksityiskohtaisempaa kuvausta talonpojat väittivät tuomarin myös ottaneen vastaan lahjuksia. Viimeisissä valituskohdissa tuotiin vielä esiin, että tuomari Östring oli pitänyt käräjiä lainvastaisina ajankohtina ja antanut määräysten vastaisia tuomioita ja päätöksiä. Lopuksi huomautettiin, että tuomari oli käyttänyt lankoaan Ruokolahden nimismiestä omiin tarkoituksiinsa rahvaan ylimääräiseksi rasitteeksi. Raportin lopputulemana painotettiin, ettei esitettyihin väärinkäytöksiin syyllistynyt Östring voinut enää koskaan toimia virassaan. Samoin Östringiä vaadittiin korvaamaan talonpojille kaikki taloudelliset vahingot, jotka tämä oli aiheuttanut.⁴¹

Sven Johan Östring erotettiin hallitsevan senaatin päätöksellä tuomarinvirasta virkavirheiden takia kesäkuun 6. päivä vuonna 1760. Päätöksen mukaan hän ei enää myöhemminkään saanut toimia tuomarina. Kirjuri Thomas Punderus tuomittiin samalla kolmen viikon vankeusrangaistukseen vedellä ja leivällä osallisuudesta kihlakunnantuomari Östringin vilpilliseen toimintaan. Talonpoikien näkökulmasta toivottuun ratkaisuun päättyneen valitusprosessin jälkinäytöksenä tuli Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien kesken erimielisyyttä siitä, kenen vastuulla oli maksaa komission toiminnasta aiheutunut palkka- sekä majoitus- ja kirjoitustarvikekuluista muodostunut liki 255 ruplan lasku. Koko Savonlinnan tuomiokunnan nimissä laaditusta valituksesta huolimatta osa Ruokolahden ja Jääsken pitäjän talonpojista katsoi, etteivät he olleet velvollisia osallistumaan maksuun. Talonpoikien perusteluna oli, etteivät he olleet osallistuneet Viipurin kuvernementtikansliaan toimitettuun valitukseen Östringistä. Lisäksi he katsoivat, että syntyneiden kulujen korvaus oli syylliseksi todetun kihlakunnantuomarin velvollisuus. Tuomion jälkeisen tyytymättömyyden esiintulo kertoi sekä ajan retoriikasta että käynnissä olevasta muutoksesta. Vallinneen retoriikan mukaisesti tuomari Östringistä valittaneet talonpojat olivat vedonneet tuomiokunnan talonpoikien yhteiseen näkemykseen. Todellisuudessa yhteisen hyvän tavoittelun rinnalle oli 1700-luvun kuluessa kuitenkin kehittynyt entistä vahvemmin yksityisten ja eri tavoin muodostuneiden ryhmien oman hyödyn ajaminen. Tämä tuli selkeimmin esiin ristiriitatilanteissa, joissa korostuivat yhteisen edun sijaan yksittäiset intressit.⁴²

Viranhoidon hyväksytyt rajat, kielenkäyttö ja valituskäytänteet

Savonlinnan tuomiokunnan kihlakunnantuomari Sven Johan Östringin viranhoidon kohdistettujen valitusten käytänteet ja kielenkäyttö muuttuivat merkittävästi vuosien 1756 ja 1759 välillä. Laamanni Matthias Martinsin ensivaiheessa esittämät huomautukset (anmärkningar) kihlakunnantuomarin viranhoidon puutteista eivät johtaneet muutoksiin tuomarin toiminnassa. Tämän jälkeen Östringin toimintaan kohdistetut valitukset (besvär) korostivat eri tavoilla tuomarin taloudellis-eettisiä väärinkäytöksiä (fehlachtigheter), joiden sanottiin tähtäävän oman edun ajamiseen. Samalla väärinkäytösvalitukset muuttuivat aiempaa vakavammiksi. Maria Cavallinin luomassa virkavirheiden kolmiportaisessa luokittelussa tämä tarkoitti siirtymää virkamiehen ja viran arvostusta heikentäneistä rikkomuksista viran laiminlyönteihin ja vakaviin virkavirheisiin.

Valitusten kielenkäyttö muuttui myös tilanteissa, joissa sivuttiin oikeuslaitoksen virkamiesten välisiä suhteita. Laamanni Matthias Martinsin ensivaiheen retoriikka kihlakunnantuomari Östringistä

ystävänä ei saaneet myöhemmin enää jatkoa, sillä osapuolten välinen suhde oli vuoden 1757 lopulle tultaessa jo kiristynyt aiempaan verrattuna. Laamannin mukaan hänen virkavelvollisuutenaan oli tuoda kihlakunnantuomarin virkavirheet esiin. Samalla hän korosti kuitenkin, että hän oli vain väärinkäytöksiä selvittänyt virkamies, ei niiden mahdollista rangaistavuutta arvioinut tuomari. Talonpojat olivat ilmeisen tietoisia oikeuslaitoksen virkamiesten välillä 1750-luvun jälkipuoliskolle asti jatkuneesta solidaarisuudesta, josta ystävyyssuhteet olivat esimerkkinä. Retorisesti tarkasteltuna on muutoin vaikea ymmärtää sitä, miksi talonpojat nimesivät kihlakunnantuomari Östringin 1750-luvun lopussa vihamieheksi.

Kielenkäytön ohessa myös kihlakunnantuomari Östringin kohdistettujen valitusten käytännön edistäminen muuttui 1750-luvun lopulla. Talonpoikien tapa valittaa tuomaristaan Viipurin laamannille, joka toi väärinkäytökset oikeuskollegion tietoon, osoittautui Savonlinnan tuomiokunnan talonpoikien näkökulmasta tuloksettomaksi. Sen seurauksena talonpojat olivat laamannioikeuden lisäksi yhteydessä Viipurin kuvernementtikansliaan, joka toimitti talonpoikien valituksen oikeuskollegioon. Se, että talonpojat toimittivat koko tuomiokunnan talonpoikien nimissä valituksen kuvernementtikanslialle, eväsi kihlakunnantuomarilta mahdollisuuden väittää, ettei valituksen takana ollut joukko edustanut laajempaa mielipidettä. Valituksen toimittaminen kuvernementtikanslian kautta osoittautui huomattavasti laamannioikeutta tehokkaammaksi väyläksi, sillä kihlakunnantuomari Östring pidätettiin väärinkäytöksiä selvittäneen komission tutkimusten seurauksena virastaan lokakuussa 1759 ennen erottamista kesäkuussa 1760. Östringin virkavirheet ja erottaminen osoittavat, ettei virkamiehen muodollinen pätevyys taannut kihlakunnantuomarin viranhoidon lain- ja oikeudenmukaisuutta.

Östringin väärinkäytökset olivat luonteeltaan pääasiassa taloudellisia, mutta taloudellisia menetyksiä vahvemmin valituksissa korostui talonpoikien oikeuskäsitys, jota vastaan väärinkäytökset rikkoivat. Käräjiltä poissaoloja koskeneet epäoikeudenmukaiset sakotukset tai päivätöiden vaatiminen kaikki maksumansa jo suorittaneilta torppareilta oli vastoin talonpoikien näkemystä eettisestä oikeudenmukaisuudesta. Valitustematikan kärjistyminen, valitusaiheiden toistuvuus ja lopulta käytännön muutokset valituksen edistämisessä johtivat kihlakunnantuomari Östringin viraltapanoon yli neljä vuotta kestäneen prosessin päätteeksi. Kihlakunnantuomari Östringin väärinkäytösten ei voida nähdä muuttuneen siinä määrin, että se selittäisi viraltapanon ajankohtaa kesällä 1760. Sen sijaan muutokset valituskäytännössä ovat keskeinen lopputulosta selittävä tekijä.

¹ Ragnar Rosén, ”Oikeustaistelua Viipurin läänissä 1700-luvulla”, *Historiallinen Aikakauskirja* 38, no. 1–2 (1940): 105.

² Artikkelin on tuotettu osana tutkimushankkeen ”In search of corruption and bad governance practices: Swedish and Finnish experiences, ca 1614–1917” (CorGo) toimintaa.

³ Uudenkaupungin rauhassa Venäjään liitetty alue muodosti aluksi yhden suuren tuomiokunnan. Tuomiokunta jaettiin vuonna 1744 Viipurin ja Käkisalmen tuomiokuntiin. Tuomiokunnat aloittivat toimintansa varsinaisesti vuoden 1747 alussa. Ks. Jyrki Paaskoski, ”Vanhan Suomen hallintohistoria”, teoksessa *Vanhan Suomen arkistot*, toim. Eljas Orrman ja Jyrki Paaskoski, Arkistolaitoksen toimituksia 13 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012), 58, 60.

⁴ Bo Rothstein, ”Anti-corruption. The indirect 'big bang' approach”, *Review of International Political Economy* 18, no. 2 (2011) <https://doi.org/10.1080/09692291003607834>; Mette Frisk Jensen, ”Statebuilding, Establishing Rule of Law and Fighting Corruption in Denmark, 1660–1900”, teoksessa *Anticorruption in History. From Antiquity to the Modern Era*, toim. Ronald Kroeze, André Vitória ja G. Gettner (Oxford: Oxford University Press, 2018); Anders Bågenholm, ”Corruption and Anticorruption in the Early-Nineteenth-Century Sweden. A Snapshot of the State of the Swedish Bureaucracy”, teoksessa *Anticorruption in History. From Antiquity to the Modern Era*, toim. Ronald Kroeze, André Vitória ja G. Gettner (Oxford: Oxford University Press, 2018).

⁵ Ks. Kenneth Awebro, *Gustaf III:s räfst med ämbetsmännen 1772–79 – aktionerna mot landshövdingarna och Göta hovrätt*, Studia Historica Uppsaliensia 96 (Uppsala: Uppsala universitet, 1977); Claes Peterson, ”En god ämbetsman är bättre än en god lag...”. Frågan om justitiekanslern som en allmogens besvärinstans i klagomål över kronobetjänarnas ämbetsutövning (1747–1752)”, teoksessa *Administrasjon i Norden på 1700-talet* (Oslo: Universitetsforlaget, 1985); Pär Frohnert, *Kronans skatter och bondens bröd. Den lokala förvaltningen och bönderna i Sverige 1719–1775*, Rättshistoriskt bibliotek 48 Band (Lund: Institutet för rättshistorisk forskning, 1993); Maria Cavallin, *I kungens och folkets tjänst. Synen på den svenske ämbetsmannen 1750–1780* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2003); Alexander Jonsson, *De norrländska landshövdingarna och statsbildningen 1634–1769*, Skrifter från institutionen för historiska studier 10 (Umeå: Umeå universitet, 2005); myös Martin Almbjör, *The voice of the people? Supplications submitted to the Swedish Diet in the Age of Liberty, 1719–1772*, Historiska studier: skrifter från Umeå Universitet 13 (Umeå: Umeå universitet, 2016); Suomesta Yrjö Blomstedt, *Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja boito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla (1523–1680)*. Oikeushistoriallinen tutkimus, Historiallisia Tutkimuksia LI (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1958), 101–104, 154–158, 218–222; Olli Matikainen, ”Judges, Law-Readers and Malpractice (1560–1680)”, teoksessa *Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560–1720*, toim. Petri Karonen ja Marko Hakanen (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017).

⁶ Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 12. luku; ks. erityisesti Robert Lagus, ”Om Gamla Finlands rättsliga förhållanden vid reunionen 1811”, *Juridiskt Album*, Häft. III (1862); Onni Hannikainen, *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18lla vuosisadalla* (Helsinki: J. C. Frenckell ja poika, 1888); Johan Magnus Salenius, ”Oikeusistuimet ja lainkäyttö Vanhassa Suomessa vv. 1721–1812”, *Historiallinen Arkisto* XXV,3 (1915); Otto Hjalmar Granfelt, ”Rättskipningen i Gamla Finland under Ryska tiden (1721–1811)”, *Tidskrift utgiven af Juridiska Föreningen i Finland* 67 (1931); Rosén, ”Oikeustaistelua Viipurin läänissä 1700-luvulla”.

⁷ Vanhan Suomen laamannien ja kihlakunnantuomareiden koulutustaustasta yleisesti ks. ”Lagmän, häradshövdingar och vicehäradshövdingar i Gamla Finland”, *Suomen sukututkimusseuran vuosikirja* VIII (1924); Häkon Holmberg, *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit* (Helsinki: Suomen kihlakunnantuomarien yhdistys, 1959), 51–55; Hannikainen, *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18lla vuosisadalla*, 16–17, 23.

⁸ Oikeuskollegion arkisto, akti 264, Kansallisarkisto (KA); Rosén, ”Lagmän, häradshövdingar och vicehäradshövdingar i Gamla Finland”, 266; Holmberg, *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit*, 54.

⁹ Oikeuskollegion arkisto, akti 264, Kansallisarkisto (KA); Rosén, ”Lagmän, häradshövdingar och vicehäradshövdingar i Gamla Finland”, 260; Holmberg, *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit*, 53–54; Jyrki Paaskoski, ”Elisabet I:n uudistukset”, teoksessa *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen (Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö & Karjalan kirjapaino, 2013), 131–132.

¹⁰ Paaskoski, ”Vanhan Suomen hallintohistoria”, 54–57.

¹¹ Salenius, ”Oikeusistuimet ja lainkäyttö Vanhassa Suomessa vv. 1721–1812”, 12–13; Rosén, ”Lagmän, häradshövdingar och vicehäradshövdingar i Gamla Finland”, 260; Rosén, ”Oikeustaistelua Viipurin läänissä 1700-luvulla”, 105–106; Granfelt, ”Rättskipningen i Gamla Finland under Ryska tiden (1721–1811)”, 302–304; Erik Amburger, *Die Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917* (Leiden: Brill, 1966), 118–119.

¹² Häkon Holmberg, ”Suomen laamannikunnat ja laamannit”, *Turun Historiallinen Arkisto* 16 (1963): 120; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852* (Matias Martins). Verkkojulkaisu 2005. (<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5429>, luettu 30.8.2021); Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA); Viipurin laamannioikeuden arkisto, pöytäkirjat (30.5.1750 etc., 22.1.1756), Kansallisarkisto (KA); Antti Räihä, ”Ämbetsmissbruk, bevakning av ämbetsutövning och häradshövdingars ”moraliska blindhet” i Viborgs guvernement under 1750–1780-talen”, (käsi kirjoitus 2021).

¹³ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA), ”[...] till följe af min Ämbetes plicht, som enligt bekanta förordningar och Lagar i bland annat däruti består, at nytta de af Härads Höfdingarne begångna fehlsteg”.

¹⁴ Oikeuskollegion arkisto, akti 751, Kansallisarkisto (KA); Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 10. luku, 2 §.

¹⁵ Oikeuskollegion arkisto, akti 751, Kansallisarkisto (KA), ”[...] nogsamt bekant är, at iag här intils med all flit sökt förrätta mina Ordinarie syflor såväl som ock hwad Extra är worden befalt”.

¹⁶ Oikeuskollegion arkisto, aktit 751, 881, ”[...] som allenast förklarar berörde laghens rum [...] och ty äfwen härstädes practicer kunde”, Kansallisarkisto (KA); ks. Räihä, ”Ämbetsmissbruk, bevakning av ämbetsutövning och härads hövdingars ”moraliska blindhet”.

¹⁷ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA).

¹⁸ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA), Ulla Koskinen, *Hyvien miesten valtakunta. Arvid Henrikinpoika Tavast ja aatelien toimintakulttuuri 1500-luvun lopun Suomessa*. Bibliotheca Historica 132 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011), 126–130, passim.; Ulla Koskinen, ”Siskot, veljet ja erityisen hyvät ystävät. Aatelismiesten ja -naisten kirjeenvaihto uuden ajan alun Ruotsissa”, teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus* (toim.) Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen, Historiallinen Arkisto 134 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011).

¹⁹ Svenska Akademiens ordbok (SAOB <https://www.saob.se/>, luettu 30.8.2021) liittää termin ”anmärkning” tilanteeseen, jossa viranhoitaja huomautetaan sopimattomasta tai virheellisestä käytöksestä hänelle kuuluvien virkavelvollisuuksien hoitamisessa.

²⁰ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, ”[...] Härads Höfdingen Östring, som kallar mina anmärckningar för besvär, och således visar sig icke kunna giöra åtskillnad emellan besvär och anmärckningar, utan håller them ett och det samma där dock besvär, them en privat anföra, äro af en hel annan beskaffenhet än anmärckningar, them en i stöd af sitt ämbete åliggande författa måste”, Kansallisarkisto (KA).

²¹ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA), ”[...] till hwilken wij och de öfrige allmogen draga alt förtroende”; Jyrki Paaskoski, ”Renner, Arvid (1704–1762)”, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*, Studia Biographica 4 (2001) (<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/6350>, luettu 30.8.2021); Vanhan Suomen komissioista ks. Hannikainen, *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18lla vuosisadalla*, 25–26; Salenius, ”Oikeusistuimet ja lainkäyttö Vanhassa Suomessa vv. 1721–1812”, 14–15; Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 13. luku, 1. §.

²² Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA); Raimo Ranta, *Lappeenannan kaupungin historia 1743–1811*. Nide II (Lappeenranta: Lappeenrannan kaupunki, 1978), 364–365; Kihlakunnantuomari Peter Pomoelliin kohdistetuista virkavirhevalituksista, ks. Räihä, ”Ämbetsmissbruk, bevakning av ämbetsutövning och härads hövdingars ”moraliska blindhet”.

²³ Ragnar Rosén, ”Kring tillämpningen av Åbofreden privilegieparagrafer vid medlet av 1700-talet”, *Historiallinen Arkisto XXXII*, 14 (1924): 7–9; Rosén, ”Oikeustaistelua Viipurin läänissä 1700-luvulla”, 102–103; Antti Räihä, *Jatkavuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720–1760-luvulla*. Jyväskylän Studies in Humanities 183 (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2012), 99–100; Eljas Orrman et al., ”Vanhan Suomen virastot ja muut arkistonmuodostajat sekä niiden arkistoaineistot”, teoksessa *Vanhan Suomen arkistot* (toim.) Eljas Orrman ja Jyrki Paaskoski, Arkistolaitoksen toimituksia 13 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012), 213–214; myös Mati Laur, *Eesti ala valitsemine 18. sajandil (1710–1783)* (Tartu: Tartu Ülikool, 2000), 48–56; Räihä, ”Ämbetsmissbruk, bevakning av ämbetsutövning och härads hövdingars ”moraliska blindhet”.

²⁴ Cavallin, *I kungens och folkets tjänst*, 203–221; myös Frohnert, *Kronans skatter och bondens bröd*, 262–264, 273.

²⁵ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA).

²⁶ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, ”[...] huruledes Herr Lagman utan orsak öfwer mig genom thes 9. besvärns puncter sig besvärat [...] befrija mig ifrån sådane Hr. Lagmannens besvär, besynnerligen som iag hwarken upsäteligen eller med wilja mindre tar mutor och gåfwor, annars dömbdt efter ed och samwete samt ytterst förstånd”, Kansallisarkisto (KA).

²⁷ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA); ks. Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 2. luku, 1. §.

²⁸ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA), ”[...] at han allenast betienar sig af orichtiga och äfwen sielfwa sanningen wikande omwägar”; Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 24. luku, 1. §; Läänintilit (Vanhan Suomen tilejä), Kymenkartanon provinssin tositekirja 1755, Kansallisarkisto (KA).

²⁹ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA); ks. Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Tuomarin oijennus nuorat.

³⁰ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, ”[...] at de ej få domar och resolutioner fastän lösen wid Tinget strax betalas, förra ut, än några efter 2, några efter 3, några efter 4, några efter 5 års förlopp, ju några aldeles intet”, Kansallisarkisto (KA); Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 24. luku, 5. §.

³¹ Oikeuskollegion arkisto, akti 881, Kansallisarkisto (KA).

³² Oikeuskollegion arkisto, aktit 923, 968, Kansallisarkisto (KA); Viipurin laamannioikeuden arkisto, pöytäkirjat (15.1.1757 etc.), Kansallisarkisto (KA); Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki, Oikeudenkäymisen kaari, 1. luku, 11. §.

³³ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA); Rosén, ”Kring tillämpningen av Åbofredens privilegieparagrafer vid medlet av 1700-talet”, 13; Räihä, ”Ämbetsmissbruk, bevakning av ämbetsutövning och härads hövdingars ”moraliska blindhet”; Ruotsin vuoden 1734 lain ulosmittauskaaressa mainittu käskynhaltija samoin kuin entinen Ruotsin ajan maaherra rinnastuivat Vanhassa Suomessa sekä provinssikanslioihin että Viipurin kuvernementtikansliaan.

³⁴ Viipurin laamannioikeuden arkisto, pöytäkirjat (20.1.1759 etc.), Kansallisarkisto (KA); Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA).

³⁵ Oikeuskollegion arkisto, akti 1060, Kansallisarkisto (KA).

³⁶ Johan Magnus Salenius, ”Kymenkartanon maakunta erälle kaivosyhtiölle annettuna”, *Historiallinen Arkisto* 21, no. 1 (1909); Antti Räihä, ”Kejsarinnaundersäte i stället för donationsbo. Bondeaktivism och rättvisenormer i 1700-talets ryska gränstrakt”, *Historisk Tidskrift* 134, no. 4 (2014): 594, passim.; Antti Räihä ja Jyrki Paaskoski, ”Kruununtalonpoika ja porvari – maa ja elinkeinoelämä”, teoksessa *Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I*, toim. Jyrki Paaskoski ja Anu Talka (Helsinki: Edita, 2018),

572–574; Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA). Läänitys palautui takaisin kruunun hallintaan jo keväällä 1761.

³⁷ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA).

³⁸ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA).

³⁹ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, ”[...] last och tung för gemene man, ty mångt sterbhuus är så fattigat, at alt det der i finnas, går uti Häradshöfdingens ärfwoda, ju ofta intet räcker till [...]”, Kansallisarkisto (KA); Ruotsin vuoden 1734 laki, Perintökaari, 9. luku, 2. §; Läänintilit (Vanhan Suomen tilejä), Kymenkartanon provinssin tositekirja 1755, Kansallisarkisto (KA). Ylikamreeri ja Kymin tuomiokunnan kihlakunnantuomari Arvid Rennerin vuotuinen palkka oli samaan aikaan 937,5 hopeataalera. Kihlakunnantuomarit olivat palkkansa ohessa oikeutettuja kärjäkappoihin jokaiselta tuomiokuntansa ruokakunnalta.

⁴⁰ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA).

⁴¹ Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA).

⁴² Oikeuskollegion arkisto, akti 1061, Kansallisarkisto (KA); ks. Joachim Östlund, *Ljckolandet. Maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*. (Lund: Sekel Bokförlag, 2007), 161–167; Jouko Nurmiainen, *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessä kielessä*. Bibliotheca Historica 122 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009); Jarkko Keskinen, *Oma ja yhteinen etu. Kauppiain keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Annales Universitatis Turkuensis C 345 (Turku: Turun yliopisto, 2012); Mats Hallenberg, *Kampen om det allmänna bästa. Konflikter om privat och offentlig drift i Stockholms stad under 400 år*. (Lund: Nordic Academic Press, 2018), 71–73, passim.